

НАУКОВИЙ КОМЕНТАР*

1. У Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) від 2 березня 2022 р. “Агресія проти України” було абсолютно чітко констатовано, що агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти нашої держави супроводжувалася “порушеннями й утисками прав людини” (п. 11). Ця констатація була вже наступного дня конкретизована у коментованій Резолюції Ради з прав людини ООН (далі – Рада). Цей спеціалізований орган ООН звернув увагу в преамбулі своєї Резолюції на такі порушення, які він кваліфікував як “грубі й систематичні”. Адже саме на такі порушення прав людини, які відзначаються особливою жорстокістю, надзвичайною нелюдськістю, покликана реагувати Рада відповідно до її офіційних повноважень.

Отож, наведена оцінка Ради стосовно порушень прав людини, що їх вчинила РФ під час агресії проти України, вимагає вкрай жорсткої відповідальності (насамперед міжнародної) за такі дії. Тим самим було посилено аргументацію підставності притягнення до відповідальності винних представників РФ за порушення прав людини.

2. Зауважимо, що навряд чи можна вважати випадковим власне перелік тих видів прав людини, на порушення яких у Резолюції запропоновано звертати увагу пріоритетно. У пункті 6 Резолюції зазначено про особливу стурбованість Ради з приводу документально підтвердженої шкоди реалізації прав людини на життя, на освіту та на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я. Симптоматично, що право на освіту згадане у цьому пункті Резолюції відразу після права на життя. У цьому можна вбачати особливу турботу про долю молодого покоління.

3. Наступний елемент преамбули коментованої Резолюції присвячений гранично конкретизованій характеристиці шкоди, спричиненої агресором саме цивільному населенню (жертви серед цивільного населення, зокрема й діти, насильницьке переміщення населення – понад 660 тис. біженців) і цивільній інфраструктурі в Україні (пошкодження та руйнування житлових районів, шкіл, культурних об'єктів і критичних об'єктів цивільної інфраструктури, охоплюючи лікарні й цивільні об'єкти водопостачання, каналізації та паливної інфраструктури). Такі дії, безперечно, є порушенням загальновідомих норм міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права, міжнародного права біженців, законів і звичаїв війни, закріплених у низці міжнародно-правових актів.

* У підготовці наукового коментаря брали участь кандидати юридичних наук Р. Тополевський, Т. Дудаш, В. Гончаров та А. Наконечна під керівництвом професора П. Рабіновича.

Зазначений фрагмент преамбули може стати, так би мовити, своєрідною канвою (хоча й не вичерпною) для розслідування відповідних злочинів і притягнення до відповідальності винних осіб. У зв'язку із цим слід звернути увагу на п. 10 цієї Резолюції, в якому вперше сформульована загальна мета такої відповідальності: “покласти край безкарності” у разі вчинення зазначених порушень людинних прав. При цьому Рада спеціально вказала на те, що, з-поміж різноманітних грубих і систематичних порушень прав людини, пріоритетна, тобто першочергова, увага має бути приділена захисту цивільних осіб, зокрема й переміщених, і цивільних об'єктів.

4. Неабияке значення має вміщена у преамбулі Резолюції згадка про необхідність забезпечення “гуманітарного” доступу для постраждалих осіб, чиї права були порушені агресією РФ проти України. Суб'єктами такого доступу можуть бути різноманітні громадські формування в особі їхніх представників (міжнародні, іноземні та національні), статутна діяльність яких охоплює ту чи ту допомогу постраждалим чи потерпілим. Та, окрім цього, такий доступ має, з-поміж іншого, надавати можливість врятуватись від імовірних чи реальних порушень людських прав (виїзд, переміщення до безпечних територій, усунення нестачі життєво необхідних благ тощо). В одному з наступних пунктів коментованої Резолюції застережено, що під час такого доступу слід надати захист гуманітарному та медичному персоналу, що займається виконанням суто медичних обов'язків (п. 5).

5. Наступна частина преамбули Резолюції присвячена характеристиці суб'єктів (інституцій) і засобів, які мають бути використані для реалізації завдань, сформульованих у цьому документі Ради.

З-поміж таких суб'єктів Рада зазначила:

- а) Управління Верховного комісара з прав людини ООН (далі – УВКПЛ);
- б) Моніторингову місію ООН з прав людини в Україні (далі – ММПЛ)*;
- в) Міжнародну слідчу комісію (далі – МСК)**;
- г) Прокурора Міжнародного кримінального суду.

* У березні 2014 р. УВКПЛ направило в Україну ММПЛ. Вона мала здійснювати спостереження, повідомлення про порушення і захист прав людини у східних областях України, у місті Севастополі та Автономній Республіці Крим. ММПЛ повинна була також надавати уряду та іншим зацікавленим сторонам рекомендації стосовно того, як вирішувати проблеми, пов'язані з правами людини, й усувати глибинні причини подій, що відбувалися на той момент. ММПЛ налічує зараз близько 60 осіб. Кожні два тижні ММПЛ спільно з УВКПЛ оприлюднюють інформаційні зведення з цієї проблематики (докладніше див.: UN Human Rights in Ukraine <<https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine/our-presence>>; United Nations Ukraine <https://ukraine.un.org/en/resources/publications?search_api_fulltext=&sort_by=field_date&sort_order=DESC&page=3>; Ukraine: Civilian casualties <<https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-07/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2024.00%203%20July%202022%20UKR.pdf>>).

** У пункті 11 Резолюції передбачене негайне створення МСК у складі трьох експертів з прав людини, що їх призначає голова Ради. Ця комісія покликана доповнювати, узагальнювати та спиратися на підсумки роботи ММПЛ, у тісній координації з УВКПЛ. При цьому в резолюції досить детально й чітко викладено мандат МСК (підпункти “а”–“г” п. 11).

6. Привертає увагу те, що у зв'язку з важливістю права на доступ до інформації саме в умовах збройної агресії РФ проти України, Рада – можливо, вперше у своїй тривалій практиці – згадала дезінформацію як явище, якого не можна допускати.

7. Вельми важливою є вказівка Ради на те, що всі зазначені суб'єкти у процесі своєї діяльності з розслідування мають неодмінно й пріоритетно приділяти увагу виявленню та фіксації порушень міжнародно-правових норм, закріплених у Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 р. та Додатковому протоколі I до них від 8 червня 1977 р.

Принагідно нагадаємо читачам офіційні назви зазначених міжнародно-правових документів:

- 1) Конвенція про поліпшення долі (участі) поранених і хворих в діючих арміях;
- 2) Конвенція про поліпшення долі (участі) поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі;
- 3) Женевська конвенція про поводження з військовополоненими;
- 4) Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни.

8. Наступний пункт Резолюції спрямований на ресурсне й кадрове забезпечення виконання поставлених у ній завдань. Без такого забезпечення коментована Резолюція у частині МСК залишилася би, ясна річ, нереалізованою, суто декларативною.

9. На якнайкраще сприяння діяльності МСК спрямований п. 14 Резолюції, де вміщено відповідний заклик до будь-яких організацій (особливо до структур і органів ООН).

10. Насамкінець, на стислий коментар заслуговують і, власне, яскраві кількісні показники голосування щодо зазначеної Резолюції Ради. З 47 держав-членів цього органу, які взяли участь у голосуванні, понад 97 % не заперечує проти Резолюції (“за” – 32 держави, “утримались” – 13 держав). Такі результати голосування щодо Резолюції свідчать про гранично широку світову підтримку України.

Отже, все викладене в цьому коментарі дає підставу вважати, що Резолюція Ради “Становище у сфері прав людини в Україні спричинене російською агресією”, яка спирається на Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН “Агресія проти України”, здатна стати дієвим інструментом більш ефективних зусиль ООН у її спробах протидіяти варварській агресії РФ.